

ВСТУП

Вивчення дисципліни «Юридична деонтологія» має важливе значення для підготовки студентів, які навчаються за напрямом «Правознавство». Це зумовлено розбудовою в Україні демократичного громадянського суспільства та правової держави, що ґрунтується на принципах верховенства права, забезпечення прав і свобод людини та громадянина, загальнолюдейських цінностях.

Основна мета навчальної дисципліни полягає у формуванні у студентів знань про теоретичні, практичні та деонтологічні аспекти юридичної професії, особисті якості юриста як фахівця та уміння використовувати здобуті знання у практичній юридичній діяльності.

Юридична деонтологія є однією з фундаментальних навчальних дисциплін з підготовки правників, це вступ до юридичної спеціальності, що містить відомості, необхідні для поглибленого розуміння закономірностей та особливостей діяльності прокурора, судді, нотаріуса, адвоката, юрисконсульта, слідчого та інших фахівців юридичних професій.

Головними завданнями вивчення дисципліни «Юридична деонтологія» є ознайомлення студентів з майбутньою професією, історією її виникнення, становлення та розвитку; оволодіння основними категоріями юридичної деонтології; дослідження сучасних теоретико-методологічних засад вивчення юридичної діяльності; оволодіння системою знань про види юридичної діяльності; ознайомлення з основними юридичними професіями та вироблення практичних навичок застосування їх на практиці; формування професійного світогляду та правового мислення; сприяння підвищенню рівня професійної культури студентів.

Під час вивчення дисципліни у майбутніх правників формуються практичні навички пошуку оптимальних рішень відповідно до деонтологічних вимог, підвищується рівень правової, політичної, етичної, психологічної, економічної, інформаційної культури.

ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ

Кожне практичне заняття з дисципліни «Юридична деонтологія» повинно стати важливим кроком в оволодінні складною і відповідальною професією. Під час кожного семінарського заняття потрібно досягати трьох мет: першої – пізнавальної (інформаційної), що реалізується через набуття студентами теоретичних та практичних знань з юридичної деонтології; другої – розвивальної, що досягається під час розвитку у студентів правового мислення, інтелекту, пам'яті, здібностей, а також завдяки вмінню аналізувати, порівнювати та узагальнювати державно-правові явища і процеси, поведінку представників різних юридичних професій; третьої – виховної, що виявляється у формуванні та вихованні у студентів моральних якостей справедливості, чесності, відповідальності, гуманізму тощо.

Практикум укладений відповідно до навчальної програми з дисципліни «Юридична деонтологія» і охоплює матеріал одного модуля. З метою поглибленого вивчення навчального матеріалу на практичних заняттях виснесені питання і завдання, які не розглядалися в лекціях, або висвітлювалися оглядово (в загальному плані). Тому цей практикум має на меті допомогти студентам у підготовці до практичних занять та оволодінні матеріалом, що виснесений для обговорення на них, а також поглибити, закріпити та узагальнити теоретичні знання, набуті під час лекцій. Важливим у роботі є вироблення практичних навичок самостійної пошукової роботи з науковою літературою, фаховими періодичними виданнями. Специфіка виконання практичних завдань з «Юридичної деонтології» полягає в тому, що студенти повинні ознайомитись із підходами та поглядами провідних вітчизняних, зарубіжних науковців та практиків-юристів, а потім на підставі цього сформулювати власну думку на ту чи іншу проблему, що розглядається на практичному занятті.

Підручням для підготовки до практичних занять є практикум. Готуючись до кожного заняття, необхідно, по-перше, опрацювати основні нормативно-правові акти національного законодавства, деонтологічні кодекси, правила професійних груп юристів в Україні та міжнародні стандарти юридичної професії, які зазначені в переліку літератури до кожної теми. Опрацьовуючи міжнародне

законодавство, деонтологічні правила поведінки юристів різних професійних груп, студенти повинні вивчити зарубіжний досвід, проаналізувати та порівняти з вітчизняним, взяти для себе раціональні і позитивні приклади. По-друге, потрібно опрацювати рекомендовану наукову та навчальну літературу до кожної теми, зробити в конспекті для семінарських занять короткі тези усного виступу на практичному занятті, занотувати основні категорії, дефініції з даної теми. Корисним у підготовці до заняття буде складання таблиць, схем, порівняльних характеристик.

Під час проведення практичних занять використовуються різні форми та методи контролю знань студентів: усне опитування, доповнення, уточнення та рецензія відповіді студентів, практичні завдання, самостійні письмові роботи, розв'язання ситуативних завдань. Найбільш продуктивними та раціональними методами проведення заняття з юридичної деонтології є бесіди з елементами дискусії, ділові ігри, що допоможуть застосувати теоретичні знання на практиці.

Під час підготовки до усної відповіді треба враховувати архітектуру (побудову) усного виступу, його структуру, формулювання основних термінів і понять, розкрити сутність питання, зробити чіткі висновки, висловити власну думку щодо проблеми, вміти її обґрунтувати та довести. Також доцільним з метою залучення максимальної кількості студентів до роботи на практичному занятті та здійсненні контролю підготовки буде проведення у формі творчих (функціональних за обов'язками) груп. Так, під час практичного заняття працюють чотири групи студентів: відповідей, доповнень, запитань, рецензій. З метою активізації студентів та для поглиблення їхніх знань доцільним буде використання на заняттях засобів технічного забезпечення та інформаційних технологій у процесі використання правової та наукової інформації.

Студенти повинні чітко усвідомити професійний обов'язок юриста у суспільстві, постійно вдаватися до самоаналізу і об'єктивної оцінки як своїх дій, так і дій інших з правового погляду.

Модуль І. ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА МАЙСТЕРНІСТЬ ЮРИСТА

Практичне заняття І

ЮРИДИЧНА ДЕОНТОЛОГІЯ ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

План

1. Предмет та структура курсу «Юридична деонтологія».
2. Мета та завдання юридичної деонтології як навчальної дисципліни.
3. Історичні аспекти розвитку та становлення юридичної деонтології.
4. Основні джерела юридичної деонтології.
5. Місце юридичної деонтології в системі суспільних та юридичних дисциплін.

Основні теоретичні відомості

Предмет юридичної деонтології – це система правових, політичних, психологічних, етичних, естетичних та інших норм-вимог, що висуваються до працівників юридичної сфери, а також основні види юридичних професій та їхня характеристика. Поняття юридичної деонтології як науки і навчальної дисципліни треба розмежовувати. Так, якщо у сфері деонтологічного наукового дослідження виробляються нові знання, то у сфері навчання відбувається поширення наукових досягнень та опанування знаннями з метою подальшого використання на практиці. Структура дисципліни: загальна характеристика юридичної наукової, практичної та навчальної діяльності, види професійної культури юриста, основні види професійних відхилень у діяльності юриста та способи їхнього попередження.

Мета навчальної дисципліни «Юридична деонтологія» полягає у наданні майбутньому юристові об'єктивних знань про реальний сенс і зміст обраної професії, про цілісну картину юридичної діяльності її місце в ній юриста-професіонала, культура поведінки якого відповідає суспільним вимогам. Зі вступом до навчального закладу важливими є завдання: що і як треба вчити, де отримувати навчальну інформацію, як її обробляти, які якості треба формувати в собі відповідно до вимог майбутньої професії, у яких сферах можна використовувати набуті знання.

Основні завдання курсу: ознайомитися з особливостями здійснення юридичної діяльності як одного із видів соціальної діяльності, що здійснюється у сфері права; розкрити характерні риси практичної діяльності юристів за окремими напрямками спеціалізації юридичної роботи; визначити нормативні основи культури поведінки юриста, необхідні для його ефективної професійної діяльності; навчити правильно розуміти його професійний обов'язок, розкрити основні етапи його морально-психологічного і професійно-правового осмислення; всебічно охарактеризувати особистість юриста як професіонала шляхом визначення системи професійних та особистих якостей, які сформульовані у нормативно-правових актах та моральних нормах.

Історичні аспекти розвитку та становлення юридичної деонтології як навчальної дисципліни полягають у тому, що ця дисципліна виникла зовсім недавно. Так, у 70-і роки минулого століття в юридичних навчальних закладах викладався спеціальний курс «Вступ до юридичної спеціальності», метою якого була підготовка студентів-правників до майбутньої професійної діяльності, а в 1976 р. було видано підручник С. С. Алексєєва «Вступ до юридичної спеціальності». Великий внесок зробили вітчизняні юристи В. М. Горшенєв, С. С. Сливка, О. Ф. Скакун, О. В. Шмоткін, С. Д. Гусарєв і О. Д. Тихомиров у розвиток та становлення юридичної деонтології як науки та навчальної дисципліни.

Основні джерела вивчення юридичної деонтології умовно можна об'єднати у такі групи: 1) кодекси національних об'єднань (корпорацій) юристів – етичні або деонтологічні кодекси (правила поведінки) професійних груп юристів, що чинні в Україні; 2) кодекси міжнародних об'єднань юристів – етичні або деонтологічні кодекси (правила поведінки) професійних груп юристів, які затверджені як міжнародні стандарти; 3) національне законодавство – закони та підзаконні нормативно-правові акти, у тій частині, де містяться нормативні приписи етичного (деонтологічного) змісту.

Юридична деонтологія тісно пов'язана з такими суспільними дисциплінами, як етика, соціальна психологія, політологія, філософія, логіка, інформатика. Вона є пропедевтичною, загальнопідготовчою дисципліною, вступом до юридичної практики, створює теоретичні основи для прикладних юридичних дисциплін. Юридична деонтологія тісно пов'язана з теоретико-історичними (теорія дер-

жави і права, історія держави і права України, історія держави і права зарубіжних країн, римське право) та галузевими (цивільним, трудовим, кримінальним, адміністративним, конституційним правом) та іншими юридичними дисциплінами.

Основні поняття: юридична деонтологія, предмет, етапи становлення юридичної деонтології, джерела юридичної деонтології.

Джерела: [1]; [18]; [29]; [34]; [56]; [59]; [60]; [63]; [65]; [67]; [68]; [71].

Завдання 1

Ознайомитися з основними підходами до розуміння предмета «Юридичної деонтології», зокрема, з поглядами В. М. Горшенєва, С. С. Сливки, О. Ф. Скакуи, О. В. Шмоткіна, С. Д. Гусарєва і О. Д. Тихомірова та законспектувати у зошит для практичних занять їхній внесок у розвиток та становлення юридичної деонтології як науки та навчальної дисципліни.

Завдання 2

Підготувати електронні або друковані варіанти джерел юридичної деонтології, згрупувати відповідно до класифікації та ознайомитися з їхнім змістом.

Завдання 3

Скласти та заповнити у конспекті таблицю «Основні етапи становлення та розвитку юридичної деонтології».

Запитання та завдання для самоперевірки

1. Що означає термін «юридична деонтологія»?
2. Які погляди вчених на визначення предмета юридичної деонтології вам відомі?
3. Яка відмінність між поняттями «юридична деонтологія» як наука та як «навчальна дисципліна»?
4. Яка мета та завдання юридичної деонтології як навчальної дисципліни?
5. Які передумови зумовили виникнення юридичної деонтології?
6. Наведіть основні етапи становлення та розвитку юридичної деонтології.
7. Які основні джерела юридичної деонтології?
8. Як пов'язана юридична деонтологія з іншими суспільними та юридичними дисциплінами?

Практичне заняття 2

СИСТЕМА ЮРИДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЇЇ СТРУКТУРА ТА ВИДИ

План

1. Система юридичної діяльності: поняття та структура.
2. Суб'єкти та об'єкти юридичної діяльності.
3. Види та способи юридичної діяльності.
4. Функції юридичної діяльності: загальносоціальні та спеціально-юридичні

Основні теоретичні відомості

Юридична діяльність – це вид соціальної діяльності, який здійснюють юристи з використанням юридичних засобів, дотримуються в установлених законом випадках юридичної форми з метою розв'язання різних юридичних проблем. Система юридичної діяльності має дві складові: зміст та форму. До змісту входять суб'єкти, учасники, об'єкти, юридичні дії та операції, засоби і способи їх здійснення, результати юридичних дій. Форма юридичної діяльності передбачає дві складові: внутрішню, що включає порядок організації діяльності, який базується на послідовності юридичних процесів і процедур, а також зовнішню, що включає засоби зовнішнього прояву юридичної діяльності у вигляді процесуальних документів, юридичних дій, усних висловлювань.

Суб'єкти юридичної діяльності мають основні етапи діяльності: набуття якостей, необхідних для самостійного здійснення професійних юридичних функцій, набуття права на самостійне здійснення юридичної практичної діяльності, набуття професійних повноважень, припинення професійних повноважень, ліквідація права на здійснення професійних повноважень та самостійне здійснення юридичної практичної діяльності. Об'єкти юридичної діяльності – дії суб'єктів права, правові процеси, правові документи, а юридичні дії – це зовнішні акти поведінки суб'єктів юридичної діяльності, які вдосконалюють правові явища.

Види та способи юридичної діяльності поділяються за різними критеріями. Так, за інтелектуальним змістом юридична діяльність поділяється на пізнавально-пошукову, реконструктивну, організаційну, реєстраційну, комунікативну; за суб'єктами – судову, слідчу,

Практичне заняття 3

МЕТОДОЛОГІЯ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

План

1. Поняття методології юридичної наукової діяльності.
2. Структура методології юриспруденції.
3. Процедура конкретного наукового правового дослідження.
4. Методологічні підходи юриспруденції.
5. Методи юриспруденції: види та зміст.

Основні теоретичні відомості

Методологія юриспруденції – це система методів пізнання і практики, система принципів і правил, прийомів, способів і засобів організації і побудови теоретичної і практичної діяльності, а також уявлення про цю систему. Горизонтальну структуру методології утворюють види методів, вертикальну (ієрархічну) – становлять рівні: домінуючий світогляд, тип правового мислення, парадигми, методологічні підходи, методи та процедури.

Процедура конкретного наукового правового дослідження складається з таких елементів: спосіб, техніка, методика і засоби. Наукове дослідження охоплює такі етапи: 1) постановку і уточнення завдання; 2) висунення гіпотез; 3) теоретичну розробку гіпотез, перевірку, критику й оцінювання їх; 4) проведення емпіричних досліджень і спостережень, збирання і опрацювання даних; 5) порівняння запропонованих гіпотез із даними експерименту і спостережень, остаточну оцінку, прийняття або відкидання запропонованих гіпотез; 6) формулювання невирішених завдань.

Основні методологічні підходи юриспруденції: історичний, логічний, герменевтичний, ціннісний (аксіологічний), гуманістичний, кібернетичний, комплексний, системно-функціональний та функціонально-структурний.

Метод як засіб пізнання – це спосіб відображення і відтворення в мисленні відображуваного предмета. Елементи методу: принципи, правила, прийоми, способи і засоби.

Структуру системи методів розглядають на вертикальному рівні (загальні методи мислення, філософські методи, загальнонаукові методи, конкретно-наукові та спеціальні методи) та горизонтальному рівні, до яких належать види методів певного рівня, наприклад, до загальнонаукових методів належать структурний, функціональний, системний, історичний, логічний та ін.

прокурорську, адвокатську, нотаріальну, юридичне консультування; ще виділяють юридичну діяльність органів дізнання, криміналістично-судову експертизу, діяльність оперативно-розшукових органів, діяльність органів виконання покарання; залежно від форм права – на регулятивну та правоохоронну діяльність.

Функції юридичної практичної діяльності – це відносно відокремлені, однорідні дії, спрямовані на певні сфери суспільного життя. Виділяють дві групи функцій: загальносоціальні та спеціально-юридичні. Загальносоціальні функції – економічна, політична, ідеологічно-виховна; спеціально-юридичні – регулятивна (реєстраційно-засвідчувальна і правонадільна підфункції), правоохоронна (превентивна, правопоновлювальна та каральна підфункції).

Основні поняття: юридична діяльність, суб'єкти, об'єкти, види юридичної діяльності, функції юридичної діяльності.

Джерела: [1]–[10]; [21]; [23]; [24]; [26]; [30]; [56]; [59]; [68]; [70].

Завдання 1

У конспекті скласти таблицю «Структура системи юридичної діяльності», охарактеризувавши її складові.

Завдання 2

Охарактеризувати один із видів юридичної діяльності, розкривши його систему та структуру (суддівська, прокурорська, адвокатська, нотаріальна або іншу за вибором студентів)

Завдання 3

Скласти схему «Функції юридичної діяльності» та охарактеризувати їх відповідно до класифікації.

Запитання та завдання для самоперевірки

1. Яка структура системи юридичної діяльності?
2. Які ви знаєте суб'єкти та об'єкти юридичної діяльності?
3. Які основні вимоги та умови набуття права на здійснення юридичної практичної діяльності?
4. Визначте основні критерії, за якими виокремлюються основні види юридичної діяльності.
5. Які ви знаєте форми та методи здійснення юридичної діяльності?
6. Які функції юридичної діяльності вам відомі?

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

План

1. Загальна характеристика та особливості системи вищої юридичної освіти України.
2. Система стандартів вищої юридичної освіти.
3. Загальна характеристика вищої юридичної освіти за кордоном.
4. Перспективи розвитку та удосконалення вищої юридичної освіти в Україні.

Основні теоретичні відомості

Вища юридична освіта – це певний освітній рівень, здобутий у результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння системи правових знань, поглядів, переконань, умінь та навичок, формування особистості як громадянина, здатного до професійно-правової діяльності. Під здобуттям юридичної освіти необхідно розуміти досягнення освітнього рівня, засвідченого документом. Система установ вищої юридичної освіти складається з широко профільних та спеціалізованих закладів різних типів: університети, академії, інститути, коледжі. Види юридичних навчальних закладів: державні, комунальні, приватні, відомчі.

Стандарт вищої юридичної освіти – це своєрідна типова модель юриста-професіонала, що слугує орієнтиром для підготовки кадрів в юридичних вузах та факультетах. Стандарти складаються із сукупності норм, що визначають зміст вищої освіти, зміст навчання, засоби діагностики якості освіти, нормативний термін освіти. Структура: освітньо-кваліфікаційна характеристика випускника, освітньо-професійна програма підготовки, засоби діагностики якості вищої освіти.

Основні шляхи удосконалення вищої юридичної освіти в Україні базуються та залежать від напрямів реформування системи вищої юридичної освіти: розроблення стратегічних напрямів розвитку вищої юридичної освіти, відповідних концепцій, програм тощо, удосконалення мережі вищих навчальних закладів, структури професійної юридичної підготовки фахівців, забезпечення якості освітньої діяльності, поліпшення фінансової, господарської діяльності та соціального захисту учасників навчально-виховного процесу.

За змістом методи поділяються на: 1) загальні методи мислення (аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, індукція, дедукція, аналогія, моделювання); 2) філософські методи (метафізичні, діалектичні, формальної логіки); 3) загальнонаукові методи (порівняльний, системний, синергетичний, поведінковий або біхевіористичний, інституціональний, структурний, функціональний, емпіричних досліджень, спостереження, вимірювання, порівняння, експериментальний, описовий, теоретичних досліджень, формалізації, аксіоматичний, гілотетико-дедуктивний, сходження від абстрактного до конкретного); 4) конкретно наукові методи (спеціально-юридичний метод, теоретико-юридичний, конкретно-соціологічний, математичний, статистичний, метод масових спостережень, метод групування, метод узагальнюючих показників); 5) спеціально-наукові методи юридичних наукових досліджень (власні методи, що використовуються в деяких юридичних дисциплінах та спеціальні методи інших наук).

Основні поняття: методологія, науковий метод, наукове правове дослідження, методологічні підходи, види наукових методів.

Джерела: [4]; [30]; [51]; [56]; [59]; [68]; [70]; [72].

Завдання 1

Скласти блок-схему основних етапів конкретного наукового правового дослідження.

Завдання 2

У конспекті проаналізувати основні методологічні підходи у юриспруденції.

Завдання 3

Побудувати таблицю «Класифікація наукових методів у юриспруденції» та дати їхню характеристику.

Запитання та завдання для самоперевірки

1. У чому полягає сутність методології юриспруденції?
2. Поясніть структуру методології юриспруденції.
3. Які вам відомі елементи процедури конкретного наукового правового дослідження?
4. У чому полягає сутність методологічних підходів у юриспруденції?
5. Що таке метод наукового дослідження?
6. У чому полягає зміст методів наукових досліджень? Розкрийте їхню класифікацію.

Основні поняття: вища юридична освіта, система вищої освіти, стандарти вищої юридичної освіти.

Джерела: [2]; [4]; [21]; [30]; [47]; [52]; [55]; [56]; [59]; [60]; [61]; [69]; [72].

Завдання 1

Скласти структуру стандарту вищої юридичної освіти.

Завдання 2

Дати визначення поняття «Кваліфікаційний паспорт юриста» та охарактеризувати його складові.

Завдання 3

Підготувати реферативні доповіді про систему вищої юридичної освіти у Німеччині, Англії, Франції, США, Польщі, Чехії та інших країнах за вибором студентів.

Завдання 4

Скласти порівняльний аналіз системи вищої юридичної освіти в Україні та за кордоном.

Запитання та завдання для самоперевірки

1. У чому полягає сутність вищої юридичної освіти? Яка її структура?
2. Яка будова системи стандартів вищої юридичної освіти?
3. Що таке ліцензування та акредитація?
4. Які особливості вищої юридичної освіти за кордоном?
5. Які шляхи та перспективи удосконалення вищої юридичної освіти в Україні?

Практичне заняття 5

ПРОФЕСІЙНА МАЙСТЕРНІСТЬ ЮРИСТА

План

1. Сфери застосування юридичної професії. Передумови становлення професії.
2. Соціальні зміни в суспільстві та робота юристів. Професіоналізм юриста. Компетентність як показник професійної майстерності юриста.
3. Юрист як посадова особа держави: загальна характеристика.

4. Юрист як керівник. Основні стилі керівництва (авторитарний, ліберальний, демократичний).
5. Престиж юридичної професії.

Основні теоретичні відомості

Професія юрист – різновид трудової діяльності в правовій сфері суспільства, що потребує юридичних знань, умінь і навичок, необхідних для професійного виконання своїх прав та обов'язків. Сфери застосування юридичної професії: правовий нагляд і контроль за відповідністю виконання і дотримання підконтрольними об'єктами правових приписів, правові послуги, консультивання з правових питань, правовий супровід, правове представництво, правовий аудит, правосуддя і вирішення спорів у процесі судових проваджень: кримінально-правових, адміністративно-правових, цивільно-правових та інших. Праця юриста використовується в таких сферах: власне юридичних відомствах (прокуратурі, судовій системі, системі МВС, СБУ, Мін'юсти) та інших органах центральної представницької влади і органах місцевого самоврядування, центральних і місцевих органах виконавчої влади, різноманітних державних службах, комерційних організаціях, установах інформаційного і кадрового забезпечення.

Соціальні зміни в суспільстві та збільшення попиту на фахівців юридичних професій призводять до того, що є потреба на ринку юридичних послуг лише на фахівців з високим рівнем професіоналізму та компетентності. Професіоналізм – це добре володіння своєю професією, знаннями, досвідом, вмінням і навичками, наявність розвиненого правового мислення, вміння користуватися юридичним інструментарієм при вирішенні юридичних завдань з метою захисту прав людини. Компетентність – це показник професійної майстерності юриста, система інтелектуального, психологічного, морального і функціонального станів фахівця, що відображають рівень набутих знань, навичок, досвіду, інформаційної насиченості та інших властивостей у практичній юридичній діяльності.

Юрист як посадова особа держави – це фахівець з управління в юридичній сфері, котрий обіймає посаду в державному органі, підприємстві, установі, виконує організаційно-розпорядницькі функції, пов'язані з владним впливом на підпорядкованих у даній сфері із здійсненням юридичних дій.

ПРОФЕСІОГРАМИ ЮРИДИЧНИХ ПРОФЕСІЙ

План

1. Загальна характеристика професіограм юридичних професій.
2. Види професіограм юридичних професій, особливості їхнього складання. (Професіограми суддів, прокурорських працівників, адвокатів, нотаріусів, юрисконсультів, державних виконавців та слідчих).

Основні теоретичні відомості

Професіограма є орієнтиром для підготовки юриста-спеціаліста, а також зразком для практикуючого юриста у сфері правозастосовної, правоохоронної і контрольної-наглядової діяльності держави. Професіограма – це опис відносно стійких властивостей особи, необхідних для ефективної професійної діяльності.

Створення професіограми є частиною деонтологічної характеристики праці юриста і складається з аспектів або сторін професійної діяльності юриста. Так, соціальний аспект полягає в необхідності приймати рішення в процесі тлумачення і реалізації правових норм, виступати захисником прав і законних інтересів громадян. Пошуковий – полягає в застосуванні юристом професійних навичок щодо встановлення фактів, що мають юридичне значення, у зборі інформації, необхідної для вирішення юридичних справ. Реконструктивний – полягає в аналізі та узагальненні всієї зібраної юристом інформації з юридичної справи з метою відтворення уявної моделі ситуації, що потребує правової оцінки. Комунікативний – відображає сторони професійної діяльності юриста, пов'язані з постійним спілкуванням із людьми – колегами, клієнтами, учасниками справи і тими, хто має відношення до справи. Організаційний – передбачає ефективну реалізацію юристом владних повноважень, що виражається у вольових діях щодо організації власної праці і ввіреного йому колективу. Засвідчувальний – полягає в правильному документальному оформленні правових актів: рішень, постанов, протоколів, вироків тощо.

Зазначені аспекти характеризують професійну діяльність будь-якого юриста, проте зміст і вагомість їх повинні визначатися щодо конкретної юридичної професії. У кожній професії ці аспекти

Юрист як керівник має враховувати стиль керівництва – певної системи постійно застосовуваних методів керівництва, робочих прийомів поведінки керівника і його відносин з підлеглими в процесі управління, прийняття рішень і контролю. Стилі поділяються на авторитарний, ліберальний, демократичний, адаптивний.

Основні поняття: юридична професія, сфери застосування юридичної професії, професіоналізм, компетентність, стиль керівництва.

Джерела: [5]; [6]; [7]; [8]; [9]; [19]; [22]; [30]; [32]; [51]; [56]; [59]; [70].

Завдання 1

Законспектувати у зошит та охарактеризувати різні стилі керівництва: авторитарний, ліберальний, демократичний, адаптивний.

Завдання 2

Вивести формулу професіоналізму та компетентності юриста, обґрунтувавши складові формули.

Завдання 3

Розкрити проблеми престижності юридичної професії в сучасному українському суспільстві та висловити власний погляд, обґрунтувавши його.

Завдання 4

Розкрити умови престижу професії: правову політику держави, відповідність діяльності юриста професійним стандартам, деонтологічним нормативам культури та самоконтроль.

Запитання та завдання для самоперевірки

1. Які сфери застосування юридичної професії?
2. Визначте передумови виникнення та становлення професії юриста.
3. Які соціальні зміни в суспільстві зумовили актуальність юридичної професії?
4. Як ви розумієте поняття престижу юридичної професії?
5. У чому полягає професіоналізм та компетентність юриста?
6. Які вимоги існують до юриста як посадової особи держави?
7. Які умови ефективного керівництва в юридичній сфері?
8. Які основні стилі керівництва?
9. Які напрями кадрової політики держави щодо юристів?

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ ВИДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ЮРИСТА

План

1. Загальна характеристика структури професійної культури юриста.
2. Професійна правова свідомість та професійне правове мислення правника.
3. Правова культура юриста: її структура та функції.
4. Етична, естетична, психологічна культура юриста: поняття та зміст.
5. Політична, економічна, екологічна та інформаційна культура: загальна характеристика.

Основні теоретичні відомості

Основні складові професійної культури юриста: правова, етична, естетична, психологічна, політична, економічна, екологічна, інформаційна.

Професійна правосвідомість – поняття, уявлення, переконання, традиції, стереотипи, що усталюються в середовищі фахівців-юристів. Професійна правосвідомість складається з елементів: світоглядного, що виражається в правовій ідеології, та поведінкового або волевого, що містить мотиви правової поведінки, правові установки. Функції правосвідомості: пізнавальна, оцінна, регулятивна. Професійне мислення юриста – це вища аналітична здатність особистості опосередковано й узагальнено за допомогою понять, суджень, висновків, що фіксуються словами, відображати істотні закономірні зв'язки правової дійсності, розв'язувати соціально-правові суперечки. Основні форми правового мислення: правове судження, правовий висновок, правове поняття; основні процедури правового мислення – розуміння, інтерпретація, тлумачення. Якість професійно-правового мислення юриста: визначеність, оперативність, диспачічність, логічність, критичність, об'єктивність, глибина, широта, гнучкість.

Правова культура юриста – це система професійно-правових знань, умінь та навичок, що характеризують високій ступінь розвитку особистості і її вплив на правову культуру суспільства завдяки практичній юридичній діяльності в суворій відповідності до закону та деонтологічних вимог. Функції: перетворююча, регуля-

діяльності юриста виявляються в комплексі, діють із різною інтенсивністю. Залежно від особистих якостей юриста вони набувають своєрідного, неповторного характеру.

Основні поняття: професіограма, аспекти професіограми: соціальний, реконструктивний, пошуковий, організаційний, засвідчувальний, комунікативний.

Джерела: [1]-[11]; [22]; [24]; [30]; [40]; [51]; [56]; [59]; [68]; [71].

Завдання 1

Користуючись нормативно-правовими актами, охарактеризувати суддівську, прокурорську та слідчу діяльність.

Завдання 2

На підставі вітчизняного та міжнародного законодавства визначити сутність та призначення професії адвоката, нотаріуса, юрисконсульта та державного виконавця.

Завдання 3

Скласти професіограми юридичних професій судді, прокурора, адвоката, нотаріуса, юрисконсульта, державного виконавця відповідно до зазначених аспектів.

Запитання та завдання для самоперевірки

1. Які основні риси юридичної професії?
2. У чому полягає сутність професіограм юридичних професій?
3. Визначте основні аспекти, які складають професіограму юриста.
4. Які особливості діяльності суддів? Яка структура професіограм судді?
5. У чому полягає специфіка роботи прокурора? Яка структура професіограм прокурорських працівників?
6. Які особливості адвокатської професії? Яка структура професіограм адвоката?
7. Які особливості діяльності нотаріуса? Яка структура професіограм нотаріуса?
8. Яке призначення діяльності юрисконсульта? Яка структура професіограм юрисконсульта?
9. Охарактеризуйте специфіку роботи слідчого. Яка структура професіограм слідчого?

тивна, аксіологічна (ціннісна), правовиховна, правонаступна, прогностична. Структура правової культури: правова освіченість (інформованість) – професійне знання законодавства, повага до права – компетентна переконаність у його необхідності, у соціальній корисності законів і підзаконних актів, у правильності і справедливості правових норм, звичка дотримуватися законів і службових розпоряджень; уміння професійно користуватися правовим інструментарієм, виявляти правову активність під час виконання службових обов'язків і підпорядковувати свого поведінку вимогам правових норм.

Етична культура юриста – система моральних принципів і норм, які сформувалися як результат почуттів, знань, потреб, переконань, що виражають у моральній поведінці юриста гармонію внутрішніх переконань і їхніх зовнішніх проявів.

Естетична культура юриста – система естетичних почуттів, знань, умінь і навичок, що виражають ступінь оволодіння прекрасним і знаходять прояв у поведінці юриста під час виконання своїх професійних функцій.

Психологічна культура юриста – система зумовлених психологічних властивостей, що формуються в процесі раціонального взаємозв'язку особи юриста і вимог, що передбачені професією.

Політична культура юриста – це зумовлені політичними знаннями, уміннями й навичками і втілені на практиці правила (норми) його поведінки як суб'єкта політичного життя суспільства.

Економічна культура юриста полягає у системі економічних знань, умінь і навичок, які дозволяють реалізовувати економічні права й економічно обґрунтовано виконувати професійні обов'язки.

Екологічна культура юриста – це система екологічних знань, умінь і навичок, що дозволяють реалізувати екологічні права і обов'язки, виступати охоронцем природного навколишнього середовища.

Інформаційна культура полягає в зумовленій рівнем розвитку інформаційного суспільства системі знань, умінь і навичок юриста в галузі інформаційних та інформаційно-правових відносин.

Основні поняття: професійна культура юриста, правова свідомість, правова культура, правове мислення, етична культура, естетична культура, політична культура, економічна культура, психологічна культура, екологічна культура, інформаційна культура.

Джерела: [11]; [18]; [23]; [26]; [29]; [30]; [31]; [33]; [37]; [38]; [46]; [56]; [58]; [70].

Завдання 1

Скласти таблицю основних видів професійної культури юриста, розкривши їхню структуру та зміст.

Завдання 2

Охарактеризувати функції правової культури юриста.

Завдання 3

Підготувати виступ на тему «Роль правової культури юриста у розвитку правової культури суспільства».

Запитання та завдання для самоперевірки

1. Які чинники формування професійної свідомості та професійної культури юристів вам відомі?
2. У чому полягає структура професійної правової свідомості та правової культури юриста?
3. Охарактеризуйте етичну, естетичну та психологічну культуру юриста.
4. У чому полягає сутність поняття економічної, екологічної та інформаційної культури юриста?
5. Яке значення має інформаційна культура юриста в становленні інформаційно-правового суспільства?

Практичне завдання 8

ПРОФЕСІЙНА АТЕСТАЦІЯ ЮРИСТІВ-ПРАКТИКІВ

План

1. Кваліфікаційна атестація юристів-фахівців як правова вимога визначення їхнього професіоналізму.
2. Методи професійної атестації.
3. Кваліфікаційна атестація суддів, прокурорів, нотаріусів, адвокатів.

Основні теоретичні відомості

Професійна атестація юристів-практиків – система визначених нормативно-правовими актами оцінних дій з встановлення рівня кваліфікації юриста, відповідності посаді, росту і якості знань, характеристики професіоналізму. Мета кваліфікаційної атестації – поліпшення якісного складу працівників юридичної сфери, підняття професійного рівня кожного з них.

Основні умови професійної відповідності юристів-практиків: наявність необхідного мінімуму знань, умінь і навичок, отриманих у результаті навчання та досвіду; емоційно-вольова готовність до виконання професійної діяльності, здатність до конкретної професійної діяльності.

Методи професійної атестації вивчення результатів діяльності за певний час, узалюнення усних характеристик особи, що атестується, з боку керівників, колег та інших осіб, з якими здійснюється співробітництво, вивчення письмових характеристик, у яких містяться відомості про успіхи чи недоліки їхніх підлеглих за визначений час, біографічний метод, що передбачає оцінку даних трудової біографії особи, що атестується.

В атестацій-документі повинні міститися такі елементи характеристики: оцінка практичної діяльності і професійних якостей особи, що атестується, оцінка ставлення особи, що атестується, до колег по роботі, оцінка колегами внеску особи, що атестується, у професійну діяльність колективу й у створення сприятливого клімату в ньому, самооцінка особи, що атестується.

Основні поняття: професійна атестація юристів, методи професійної атестації, атестаційний документ.

Джерела: [1]-[10]; [21]; [24]; [28]; [51]; [56]; [68]; [72].

Завдання 1

Посилаючись на законодавство України, розкрити основні умови професійної відповідності юристів-практиків.

Завдання 2

Визначити та охарактеризувати методи професійної атестації юристів.

Завдання 3

Скласти таблицю-характеристику кваліфікаційної атестації суддів, прокурорських працівників, адвокатів, нотаріусів.

Запитання та завдання для самоперевірки

1. Які нормативні акти регламентують професійну атестацію юристів-практиків?
2. Поясніть особливості професійної атестації суддів, адвокатів, прокурорів, нотаріусів.
3. Які методи кваліфікаційної характеристики юристів-практиків?
4. Які умови професійної відповідності юристів-практиків?

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Про адвокатуру та адвокатську діяльність:* Закон України від 5 липня 2012 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 27. – Ст. 282.

2. *Про Вищу освіту:* Закон України від 1 липня 2014 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37–38. – Ст. 2004.

3. *Про Конституційний Суд України:* Закон України від 16 жовтня 1996 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 49. – Ст. 272.

4. *Про наукову і науково-технічну діяльність:* Закон України від 26 листопада 2015 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 3. – Ст. 25.

5. *Про національну поліцію:* Закон України від 2 липня 2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40-41. – Ст. 379.

6. *Про нотаріат:* Закон України від 2 вересня 1993 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 39. – Ст. 383.

7. *Про прокуратуру:* Закон України від 14 жовтня 2014 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 2–3. – Ст. 12.

8. *Про судоустрій та статус суддів:* Закон України від 7 липня 2010 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41–42, № 43, № 44–45. – Ст. 529.

9. *Конституція України* від 28 червня 1996 р. (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

10. *Кримінально-процесуальний кодекс* від 13.04.2012 р. // ВВР. – 2012. – № 9–10, № 11–12, № 13. – Ст. 88.

11. *Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського співтовариства (Деонтологічний кодекс)* // Бюлетень законодавства і юридичної практики України «Адвокатура в Україні». – 2000 р. – № 1. – С.24–26.

12. *Кодекс суддівської етики* [Електронний ресурс] : затв. XI черговим з'їздом суддів України 22.02.2013 р. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/07EF5086FAF94541-5C2257B1F0048AC02?opendocument>
13. *Кодекс професійної етики та поведінки працівників прокуратури, схвалений Всеукраїнською конференцією працівників прокуратури* [Електронний ресурс] : затв. наказом Ген. прокурора України від 28.11.2012 р. № 123. Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/kodet.html?m=publications&t=rec&id=113992>
14. *Основні засади професійної етики юристів України* // Юридичний вісник України. – 2001. – № 23. – С.18–20.
15. *Правила професійної етики нотаріусів України* [Електронний ресурс] : затв. наказом Міністерства юстиції України від 4 жовтня 2013 р. № 2104/5. – Режим доступу: <http://zakon.pau.ua/doc/?uid=1207.3522.0>.
16. *Правила адвокатської етики*: [Електронний ресурс] затверджені Установчим З'їздом адвокатів України 17.11.12 року. – Режим доступу: <http://vkdka.org/pravil-advokatskoji-etiki/>
17. *Основные принципы, касающиеся роли юристов. (Приняты на 8-м Конгрессе ООН по предупреждению преступлений. Нью-Йорк, август 1990г.)* // Юридичний вісник України. – 2002. – № 40. – С. 4–6.
18. *Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної асамблеї ООН від 29.11.1985 р.* // Юридичний вісник України. – 2002. – № 40. – С. 7–8.
19. *Алексеев С. С. Введение в юридическую специальность* / С. С. Алексеев. – М. : Юрид. лит., 1976. – 256 с.
20. *Бандурка О. М. Юридична деонтологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл.* / О. М. Бандурка, О. Ф. Скакун. – Х. : Вид-во Нац. університету внутрішніх справ, 2002. – 258 с.
21. *Богатирьев И. Г. Юридична деонтологія* / И. Г. Богатирьев, И. В. Макушев, В. М. Торяник. – Х. : Харків юрид., 2009. – 212 с.
22. *Организация професійної діяльності юриста: теорія і практика*: пер. з 2-го англ. вид. / Ф. Бойл, Д. Капте, Ф. Плауден, К. Сендфорд; наук. ред. пер. В. І. Агирейцева. – К. : Знання, 2006. – 478 с.
23. *Брицгалов И. В. Юридична деонтологія: стислий курс лекцій* / И. В. Брицгалов. – К. : МАУП, 2006. – 48 с.

24. *Ведерников Ю. А. Юридична деонтологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.* / Ю. А. Ведерников, С. О. Кульбач, А. М. Кучук; Ун-т сучас. знань. – Д. : Свідлер А. Л., 2011. – 205 с.
25. *Гончаренко О. Організаційно-правові форми діяльності Вищої Ради юстиції* / О. Гончаренко // Право України. – 2007. – № 12. – С. 93–95.
26. *Горбунова Л. Роль правової освіти в утвердженні верховенства права* / Л. Горбунова // Право України. – 2006. – № 4. – С. 154–158.
27. *Горшенев В. М. Юридическая деонтология: учеб. пособие* / В. М. Горшенев, И. В. Бенедик. – К. : УМК ВО, 1988. – 80 с.
28. *Гребеньков Г. В. Юридична етика: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.* / Г. В. Гребеньков, Д. П. Фіолевський. – К. : Алерта, 2007. – 211 с.
29. *Грицаенко Л. Р. Психологічні аспекти діяльності прокурора при підтриманні державного обвинувачення у суді* / Л. Р. Грицаенко // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 4. – С. 305–308.
30. *Гусарев С. Д. Юридична деонтологія: навч. посіб.* / С. Д. Гусарев, О. Д. Тихоміров. – К. : Знання, 2006. – 487 с.
31. *Данілін С. Кодекс професійної етики прокурора. Яким йому бути* / С. Данілін // Прокуратура. Людина. Держава. – 2005. – № 10 – С. 61–65.
32. *Жалинский А. Э. Профессиональная деятельность юриста. Введение в специальность: учеб. пособие* / А. Э. Жалинский. – М. : БЕК, 1997. – 330 с.
33. *Іваненко О. В. Актуальні питання забезпечення справедливості у сфері правосуддя* / О. В. Іваненко // Альманах права. Свобода, рівність та гідність особи в правовій теорії та юридичній практиці. – Вып. 4. – К. : Ін-т держави та права ім. В. М. Корецького НАН України, 2013. – 464 с. – С. 344–347.
34. *Ігнатів О. Щодо критеріїв оцінки ефективності діяльності органів внутрішніх справ* / О. Ігнатів // Право України. – 2008. – № 2. – С. 97–99.
35. *Етика: навч. посіб.* / за ред. В. О. Лозового. – К., 2003. – 223 с.
36. *Єфименко Л. Реформа нотаріату – виклики сьогодення* / Л. Єфименко // Право України. – 2008. – № 8. – С. 110–115.

37. *Кацавець Р.* Культура думки і слова у професійній діяльності юриста / Р. Кацавець // *Право України.* – 2009. – № 2. – С. 144–147.
38. *Кобликов А. С.* Юридическая этика: учеб. для вузов, обучающихся по спец. «Юриспруденция» / А. С. Кобликов. – М.: Норма, 2003. – 168 с.
39. *Ковальська З.* Публічне та приватне право, або Чому два юристи завжди мають три думки (Професійна етика юриста) / З. Ковальська // *Юридичний вісник України.* – 2000. – № 15. – С.1–3.
40. *Коваль Н. В.* Введение в юридическую специальность (деонтологический аспект): курс лекций / Н. В. Коваль. – Донецк: Центр подготовки абитуриентов, 1998. – 115 с.
41. *Коломоєць Т.* Етичні засади діяльності державних службовців: передумови та пріоритети правового регулювання в Україні / Т. Коломоєць, Г. Гулевська // *Право України.* – 2006. – № 10. – С. 60–64.
42. *Копельців-Левицька С.* Національна правосвідомість як вияв ментальності українців / С. Копельців-Левицька // *Право України.* – 2009. – № 7. – С.118–124.
43. *Леко Богдан.* Юридична етика: навч. посіб. / Богдан Леко. – Чернівці: Книги - XXI, 2008. – 280 с.
44. *Лемак Р.* Прокуратура України на шляху до європейських стандартів / Р. Лемак // *Право України.* – 2007. – № 2. – С. 85–89.
45. *Лозанський В.* Правове забезпечення екологічного управління в Україні та перспективи його покращення / В. Лозанський // *Право України.* – 2007. – № 9. – С. 79–81.
46. *Лозовой В. О.* Професійна етика юриста / В. О. Лозовой, О. В. Петришин. – Х.: Право, 2004. – 176 с.
47. *Мінченко О.* Юридична професія у Німеччині: аналіз окремих питань / О. Мінченко // *Право України.* – 2006. – № 1. – С. 140–146.
48. *Нерсисян А. С.* Адвокатський запит як спосіб забезпечення процесуальної рівності учасників кримінального судочинства / А. С. Нерсисян // *Альманах права. Свобода, рівність та гідність особи в правовій теорії та юридичній практиці.* – Вип. 4. – К.: Ін-т держави та права ім. В. М. Корещького НАН України, 2013. – 464 с. – С. 381–384.

49. *Модель професійного юриста на ринку юридичних послуг України. Обговорюємо високі критерії статусу юриста* // *Право України.* – 2009. – №2. – С. 48–155.
50. *Олійник О.* Державна інформаційна політика та інформаційна безпека України: політико-правові аспекти / О. Олійник // *Право України.* – 2005. – № 5. – С.108–112.
51. *Орзих М. Ф.* Юридическая деонтология: учеб.- метод. пособие / М. Ф. Орзих, А. Р. Крусян; ИУ «ОЮА». – 5-е изд., доп. – Одесса: Юрид. литг., 2011. – 48 с.
52. *Подкопаєв В.* Етика суддів: міжнародний досвід та проблеми регулювання в Україні / В. Подкопаєв // *Право України.* – 2005. – № 6. – С. 103–109.
53. *Рабовська С. Я.* Питання удосконалення законодавства про адвокатуру / С. Я. Рабовська // *Часопис Київського університету права.* – 2012. – № 4. – С. 190–192.
54. *Романова А.* Морально-етическое воспитание юриста как средство обеспечения правомерного существования / А. Романова // *Закон и жизнь.* – 2013. – № 12/4. – С. 120–123.
55. *Святоцька В.* Європейські стандарти функціонування адвокатури / В. Святоцька // *Право України.* – 2007. – № 12. – С. 69–72.
56. *Скакун О. Ф.* Юридична деонтологія: підручник / О. Ф. Скакун. – Х.: Еспада, 2008. – 400 с.
57. *Скомороха Л.* Через терни до посади судді, або Правове сито / Л. Скомороха // *Право України.* – 2008. – № 2. – С. 74–76.
58. *Сливка С. С.* Професійна культура юриста (теоретико-методологічний аспект) / С. С. Сливка. – Н.: Світ, 2000. – 333 с.
59. *Сливка С. С.* Юридична деонтологія: підручник для вузів: рекомендовано МОН України / С. С. Сливка; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – 3-є вид., перероб. і допов. – К.: Атіка, 2012. – 296 с.
60. *Тимчик Г. С.* Університетська освіта та юридична деонтологія: навч. посіб. / Г. С. Тимчик, О. М. Котикова; за заг. ред. д-ра політ. наук, проф. Ф. П. Шульженка; Держ. вищ. навч. закл. «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». – К.: КНЕУ, 2011. – 211 с.
61. *Фулей М.* Підготовка професійних суддів у Франції / М. Фулей // *Право України.* – 2005. – № 4. – С. 124–128.
62. *Хрестоматія по юридической деонтологии: сб. нормат. док. / сост. и общ. ред. О. Ф. Скакун.* – Х.: Основа, 2006. – 346 с.

63. Цирфа Г. О. Юридична деонтологія: навч. посіб. для дистанц. навч. / Відкритий міжнародний уні-р розвитку людини «Україна». – 2-ге вид., перероб. і допов. – К. : Університет «Україна», 2006. – 169 с.
64. Черноус Ю. Морально-етична характеристика слідчих дій / Ю. Черноус // Право України. – 2005. – № 2. – С. 55–58.
65. Шмоткін О. В. Юридична деонтологія: підручник / О. В. Шмоткін. – К. : Основа, 1995. – 345 с.
66. Шупеня М. Шляхи удосконалення діяльності державної виконавчої служби / М. Шупеня, О. Кузь, Б. Бачук // Право України. – 2005. – № 5. – С. 36–39.
67. Юридична деонтологія: методичні рекомендації до практичних занять для студентів напрямку 6.030402 «Правознавство» / уклад. О. М. Макеєва. – К. : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2010. – 32 с.
68. Шевченко А. С. Юридична деонтологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А. С. Шевченко. – Донецьк : Юго-Восток, 2013. – 338 с.
69. Юридична деонтологія: навч. посіб. / за ред. В. М. Горшенюва та ін. – Х. : Основа, 1993. – 238 с.
70. Юридична деонтологія: підручник / С. П. Погребняк, О. О. Уварова, Г. О. Христова [та ін.]; за заг. ред. О. В. Петришина. – Х. : Право, 2014. – 248 с.
71. Юридична деонтологія: навч. посіб. для підготов. до іспитів / упоряд.: Г. В. Тетарчук, Т. С. Дяків. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 156 с.
72. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Пшемшученко (голова редколегії та ін.). – К. : «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998. – Т. 1. – 1998. – 669 с.

ЮРИДИЧНА ДЕОНТОЛОГІЯ

Практикум для студентів
напряму підготовки 6.030401
«Правознавство»

Укладач МАКЕЄВА Олена Миколаївна

Редактор *С. Г. Кравченко*
Коректор *О. О. Крусь*
Технічний редактор *А. І. Лавринович*
Комп'ютерна верстка *Н. С. Ахроменко*

Підп. до друку 14.06.2016. Формат 60x84/16. Папір офс.
Офс друк. Ум. друк. арк. 1,63. Обл.-вид. арк. 1,75.
Тираж 100 пр. Замовлення № 83-1.

Видавець і виготівник
Національний авіаційний університет
03680. Київ-58, проспект Космонавта Комарова, 1